

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Varför kastar de sten?

- om konflikter och erkännande

Per-Olof Hallin, Alban Jashari, Carina Listerborn, Margareta
Popoola

FORSKNING

MSB:s kontaktpersoner:

Anders Axelsson, tfn 010-240 55 45

Alexandra Johansson, tfn 010-240 50 56

Publikationsnummer MSB305-2011

ISBN 978-91-7383-155-0

Förord

Denna populärvetenskapliga skrift bygger på ett mer omfattande arbete *Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande* som utgör slutpunkten på ett treårigt forskningsprojekt.¹ I detta ingår också en dokumentärfilm som handlar om brand- och säkerhetsvärdars arbete inom Räddningstjänsten Syd. Projektets genomförande hade inte varit möjligt utan det tillmötesgående som mött oss i många olika sammanhang. Inte minst från boende på Herrgården och i övriga Rosengård som ställt upp på fokusgrupps- eller personliga intervjuer, från ungdomar som berättat om sin situation, från dialogmöten med polis och räddningstjänst, men också från många som arbetar i området.

Rapporten ingår i forskningsprojektet ”Förebyggande säkerhetsarbete – Metoder för möten och dialoger” och är finansierat av Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (ursprungligen Räddningsverket), Malmö högskola samt Malmö stad. Innehåll och slutsatser står författarna för.

¹ Hallin, P-O, Jashari, A, Listerborn, C och Popoola, M (2010) *Det är inte stenarna som gör ont. Röster från Herrgården, Rosengård – om konflikter och erkännande*, Malmö Publikationer i Urbana Studier, MAPIUS 5, Malmö högskola

Innehållsförteckning

1. Konflikter med räddningstjänst och polis	8
1.1 Bakgrund och syfte	8
1.2 Vem kastar sten?	8
1.3 Mot vem kastar man sten?	9
1.4 Viktiga förhållanden	9
1.5 Stadsdelar med olika levnadsvillkor	9
1.6 Social och territoriell stigmatisering	10
1.7 Unga och alienerade män	11
1.8 Olika former av våld	13
2. Därför kastar vi sten	14
2.1 Egna motiv till att kasta sten	14
2.1.1 Hata polisen.....	14
2.1.2 Sysslöshet och spänning	15
2.2 Makt och kontroll.....	15
2.3 Att bli synliggjord - mediers roll	16
2.4 Social ställning och dramaturgisk handling.....	16
2.5 Levnadsvillkor och orättvisa	16
3. Konflikt- och mediespiraler.....	18
4. Plats och grannskap	21
4.1 Platsens betydelse	21
4.2 Plats och makt	21
4.3 Grannskap som inte fungerar	22
4.4 En analysmodell	22
5. Några utvecklingsområden	24
5.1 Utvecklingsområden	24
5.2 Bekämpa marginalisering	24
5.3 Bekämpa stigmatisering	26
5.4 Satsa på barn och ungdomar	27
5.5 Utveckla den kollektiva förmågan	27
5.6 Utveckla fungerande erkännandeordningar	27
5.7 Gemensamma mål och strategier	28
5.8 Goda levnadsvillkor och långsiktigt ägarskap	28
5.9 Vad kan räddningstjänsten göra?.....	28
5.9.1 Att arbeta utifrån en värdegrund	28
5.9.2 Akuta situationer	29
5.9.3 Förebyggande arbete.....	29
5.9.4 Speciella målgrupper	31
5.9.5 Samverkan med andra aktörer	31
5.10 Avslutning	31

Bilaga 1: Diskussionsfrågor till rapporten och dokumentärfilmen *Det är inte stenarna som gör ont – en film om möten och förändring* 32

Förslag till läsning

Denna rapport kan läsas i sin helhet eller inriktas mot vissa avsnitt. För de som vill läsa en kortare version och få en överblick över innehållet föreslås följande avsnitt:

- *Sammanfattning*
- *Avsnitt 1.1 Bakgrund och syfte, 1.2 Vem kastar sten? samt 1.3 Mot vem kastar man sten?*
- *Avsnitt 2.1 Egna motiv till att kasta sten samt 4.4 En analysmodell*
- *Kapitel 5 Några utvecklingsområden*

Dessa avsnitt kan tillsammans med dokumentärfilmen *Det är inte stenarna som gör ont – en film om möten och förändring* ligga till grund för en diskussion om hur man kan arbeta förebyggande för att undvika konflikter mellan polis, räddningstjänst och ungdomsgrupper.

Sammanfattning

Under senare år har räddningstjänst och polis blivit utsatta för stenkastning eller attackerats på andra sätt. I flera svenska städer har konflikter utbrutit mellan tonårspojkar och unga män på ena sidan och poliser på den andra. I denna rapport analyseras orsakerna till konflikterna med utgångspunkt i händelserna på Herrgården i Rosengård, Malmö år 2008 och 2009. Vidare diskuteras möjliga åtgärder för att komma tillrätta med problemen. Rapporten vänder sig till personer som i sitt yrkesliv är intresserade av en djupare förståelse av de förhållanden och mekanismer som kan leda till konfliktsituationer mellan myndigheter och ungdomar.

Fem förhållanden är centrala för att förstå konflikternas ursprung:

- Levnadsvillkor som begränsar människors ekonomiska och sociala förutsättningar.
- Social och territoriell stigmatisering som fungerar utpekande mot vissa befolkningsgrupper och bostadsområden.
- Befolkningssammansättning där stora grupper av tonårspojkar och unga män som känner starkt främlingskap till samhället kan bli drivande i konflikterna.
- Olika former av våld där det inte bara handlar om det direkt fysiska eller subjektiva våldet utan även om ett symboliskt våld som handlar om hur någon beskrivs eller talas om, samt systemiskt våld som stänger människor utanför arbetsmarknad, möjligheter till utbildning m.m.

Ungdomarnas egna förklaringar till stenkastning och konflikter är missnöje med polisen, sysslöshet och spänning. En djupare analys visar på behov av synliggörande, erkännande, social status men också missnöje med levnadsvillkor och upplevd orättvisa. Medier spelar en viktig roll i de konfliktspiraler som utvecklas och blir en del i ungdomars sätt att bli synliggjorda. I grunden handlar det om att grannskap och relationer till myndigheter inte fungerar och på ett tidigt stadium kan hantera dessa problem.

För att hantera problemen behövs en bred uppsättning av åtgärder för att undvika marginalisering och stigmatisering, men också satsning på barn och ungdomar, stödja boendes kollektiva förmåga samt utveckla förbättrade relationer med myndigheter. Räddningstjänsten har en viktig uppgift att fylla och behöver utveckla sitt arbetssätt i akuta situationer såväl som i det förebyggande arbetet. Uppsökande arbete i bostadsområden samt inriktning mot vissa målgrupper kan vara en väg. Detta kan leda till ökad tillit mellan myndigheter och befolkningsgrupper och minska risken för sociala konflikter.

Rapporten avslutas med diskussionsfrågor som också är kopplade till dokumentärfilmen *Det är inte stenarna som gör ont – en film om möten och förändring* som beskriver brand- och säkerhetsvärdarnas arbete inom Räddningstjänsten Syd.

1. Konflikter med räddningstjänst och polis

”Det är ju inte stenarna som gör ont. De är ganska små, och ägg och spott gör inte ont, men det är kränkningen som gör ont.”²

1.1 Bakgrund och syfte

Under senare år har räddningstjänst och polis blivit utsatta för stenkastning eller attackerats på andra sätt. I flera svenska städer har konflikter utbrutit mellan tonårspojkar och unga män på ena sidan och poliser på den andra. Många av konflikterna har blivit medialt uppmärksammade och särskilt de som utspelat sig i bostadsområdet Herrgården i stadsdelen Rosengård, Malmö. Även internationellt har liknande händelser inträffat. Bostadsområden i Frankrike, Storbritannien och andra platser i och utanför Europa har blivit utsatta.

I denna rapport analyseras orsakerna till konflikterna med utgångspunkt i händelserna på Herrgården år 2008 och 2009. Vidare diskuteras möjliga åtgärder för att komma tillrätta med problemen. Rapporten vänder sig till personer som i sitt yrkesliv är intresserade av en djupare förståelse av de förhållanden och mekanismer som kan leda till konfliktsituationer mellan myndigheter och ungdomar.

1.2 Vem kastar sten?

Det är få individer som varit aktiva i konflikterna, och det är i stort sett bara tonårspojkar och unga män. Vid de omfattande oroligheterna på Herrgården i december 2008 och under våren 2009 uppskattade polis och sociala myndigheter att det sammanlagt rörde sig om 100-150 personer som på ett eller annat sätt varit inblandade. Med utgångspunkt i Herrgårdens befolkningssammansättning handlar det om cirka 10 procent av den manliga delen av åldersgruppen 6 till 24 år. Om de allra yngsta tas bort kan siffran stiga till 15 procent. 34 av dem var underåriga, dvs. under 15 år. För hela Rosengård handlar det om mindre än 1 procent av befolkningen. Utöver dessa deltog vid några tillfällen ett fåtal personer som inte bodde på området.

² Brandman 100215

Det är även begränsade delar av området som är utsatt. De flesta av konflikterna har utspelat sig vid en mindre infart till Herrgården eller på kortare gatusträckor. En större del av bostadsområdet har dock fungerat som gömställe för ungdomar som förberett attacker eller försökt komma undan polisen.

1.3 Mot vem kastar man sten?

Att räddningstjänsten inte är det primära målet för stenkastningen är de flesta, både vuxna och ungdomar, överens om. Konflikterna finns mellan unga män och polisen. Ungdomarna åberopar polisens våld mot dem som en orsak till konflikterna. Vuxna tar avstånd från bråken, men bekräftar vid fokusgruppsmöten att polisen inte är omtyckt av stora grupper i området. Men bilden är dubbel. En del menar att polisen borde ta i med hårdare tag mot ungdomarna, andra menar att polisen inte behandlar ungdomar och boende i Herrgården eller på Rosengård på ett rättvist och respektfullt sätt.

Stenkastning förekommer även i andra sammanhang. Periodvis har bussar varit utsatta, polisbilar, byggarbetsplatser och enskilda. Stenkastning har också förekommit mot skolor. Sammantaget har stenkastning utvecklats som en form av konfliktpraktik som används i många sammanhang, och som förts vidare genom att yngre lär sig av äldre i form av ett socialt lärande.

1.4 Viktiga förhållanden

Det är främst fem förhållanden eller riskfaktorer som är viktiga att belysa för att förstå konflikternas ursprung:

- Levnadsvillkor
- Social och territoriell stigmatisering
- Befolkningssammansättning
- Alienation
- Olika former av våld

1.5 Stadsdelar med olika levnadsvillkor

Herrgården, i likhet med de flesta andra bostadsområden i Sverige där konflikter utspelat sig, byggdes under det så kallade miljonprogrammet under 1960- och 1970-talen. Områdena färdigställdes för att ersätta en trång och nedsliten innerstadsbebyggelse, och de nya husen placerades för att ge utrymme för lekplatser och grönområden. De skulle fungera som mötesplatser för en befolkning som nu skulle få behovet av ljus, luft och rymd tillgodosett. Det var en stadsmiljö som fann sina paralleller i Skärholmen, Tensta, Hammarkullen och andra bostadskomplex i landets storstäder. Rosengård i

Malmö har ofta fått symbolisera dåtidens planering som byggde på en långt driven funktionalism.

Trots de goda intentionerna uppfattades områdena av en del kritiker som människofientliga. I kvarteren skulle det inte finnas affärer, skyltfönster eller näringsverksamheter. Inköpen skulle skötas på en plats, i ett centralt placerat köpcentrum. Det hjälpte inte att områdena var planerade för att vara bilfria, ljusa och gröna med människans bästa framför ögonen. Socialarbetare, journalister, författare och intellektuella kritiserade snart områdena som människoovänliga. Efter en kort tid började också vissa av dem få en minskad befolkning. Orsaken till det var bl.a. en ökad utflyttning till pendlarorter utanför städerna eller till andra mer attraktiva områden i städerna. Resultatet blev ett överskott på lägenheter som kunde erbjudas invandrare, där inte minst flyktingar blev en viktig inflyttargrupp. Denna beskrivning stämmer inte minst in på Herrgården som har en högre andel boende med utländsk bakgrund än övriga delar av Rosengård. Vissa av miljonprogrammets bostadsområden blev därmed mottagnings- och transitområden dit nyanlända flyktingar kunde få en bostad. Många av dem blev också beroende av ekonomiskt bistånd. Andra områden har efter hand stabiliserats vilket lett till att det inom en stadsdel som Rosengård finns stora skillnader. Vissa bostadsområden domineras av en relativt ekonomiskt resursstark befolkning med ursprung i länder som Jugoslavien, Bosnien, Polen och Danmark. I områden som Herrgården finns senare invandrade grupper, ofta med ursprung utanför Europa. För vissa familjer blir det ett transitområde som de lämnar när möjligheter ges, och nya mindre resursstarka hushåll flyttar in. På så sätt hålls området kvar på en ekonomiskt svag nivå.

Även boendeformerna skiljer sig åt. I de resursstarka områdena dominerar bostadsrätter, medan i områden som Herrgården är det hyresrätter. I vissa fall ägs husen av fastighetsägare med kortsiktiga vinstintressen och som åsidosätter nödvändigt underhåll. Herrgården blev riksbekant genom de nedslitna och överbefolkade lägenheterna och förekomsten av kackerlackor.

1.6 Social och territoriell stigmatisering

Flera av miljonprogramsområdena som Herrgården och Rosengård har blivit platser som utsätts för det som den franske sociologen Loïc Wacquant kallar för territoriell stigmatisering.³ Stigma betyder ursprungligen märke eller sticksår och brändes eller skars in i människor för att varna andra för dem som bar det. Inom samhällsvetenskapen används stigma för att belysa att sociala grupper eller bostadsområden ges negativa egenskaper på grund av grupptillhörighet eller bostadsadress.

³ Wacquant, L (2008) *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Polity Press.

Medier har en viktig roll när det gäller social och territoriell stigmatisering. Herrgården och Rosengård har kontinuerligt stått i fokus för mediernas uppmärksamhet, även nationellt och ibland internationellt. Det är inte bara konflikterna mellan polis, räddningstjänst och ungdomar som uppmärksammas. Omfattande debatter bryter periodvis ut kring den dåliga boendemiljön, flyktingmottagningen, svåra levnadsvillkor, kvinnoförtryck, påstådd islamisering, religiös fundamentalism m.m. Det är främst myndigheter eller utifrån kommande "experter" som journalister, politiker och forskare som har tolkningsföreträde för att beskriva platserna. Tolkningar som baseras på starka maktpositioner och är svåra att ifrågasätta. Vid vissa tillfällen förekommer i medier kortare intervjuer med boende på Herrgården, men i stort är befolkningen osynliggjord eller hamnar i medieskugga.⁴ På så sätt finns en grundläggande problematik kring hur denna typ av bostadsområden bevakas av massmedia. Utifrån deras rapportering är det lätt att föreställa sig Rosengård som en farlig och annorlunda plats. Det är dock en bild som många som bor, lever och arbetar i området inte känner igen sig i. Det utvecklas å ena sidan en mediedominerad berättelse som betonar det dramatiska och spektakulära, å andra sidan finns en annan som utgår från de boendes vardagsliv och som kan handla om boendemiljö, inkomster, skola och barnens framtid. Den sociala och territoriella stigmatiseringen leder till att individer och grupper ges bestämda egenskaper och inte ses som enskilda individer med olika bakgrunder, erfarenheter och intressen.

1.7 Unga och alienerade män

Herrgårdens befolkning är ung. Av områdets cirka 5 000 invånare var närmare hälften under 18 år 2008. Enligt kriminologen Tony Waters som studerat ungdomskriminalitet och invandring är förekomsten av stora grupper av tonårspojkar och unga män en av de viktigaste bakomliggande riskfaktorerna.⁵

Många tonårspojkar och yngre män lever under likartade förhållanden som "stenkastarna", men deltog inte aktivt i oroligheterna. De som ställde sig utanför var dessutom en överväldigande majoritet, 85-90 procent av åldersgruppen mellan 15 till 24 år. En viktig fråga är därför varför en mindre grupp tonårspojkar och unga män går över till öppna konflikter med polisen men inte de andra? En annan central fråga är varför det är män och inte kvinnor som deltar i oroligheterna?

I detta sammanhang blir begreppet alienation centralt och används i betydelsen förfrämligande, känsla av maktlöshet, meningslöshet, social isolering och brist på identitet.⁶ De amerikanska forskarna Thomas Scheff och

⁴ Nord, L och Nygren, G (2002). *Medieskugga*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

⁵ Waters, T (1999) *Crime & Immigrant Youth*, Thousand Oaks, Cal.: Sage Publications.

⁶ NE 2009.

Susanne Retzinger har utvecklat en teori där de menar att alienation uppträder om människor känner misstro, kränkning, skam och konflikt.⁷ Om de inte får möjligheter att bearbeta dessa känslor kan de vid vissa situationer omsätta dessa i våldshandlingar. Att känna alienation i förhållande till skola, myndigheter, ”det svenska” osv. kan leda till att man istället söker sig till andra grupper och relationer där man blir erkänd, känner tillit, stolthet och kan utveckla någon form av givande samarbete. Man kan konstruera en positivt upplevd identitet och utveckla ett nytt meningssammanhang. Det kan gälla allt från att gå med i idrottsföreningar, religiösa grupperingar, delta i sociala nätverk som baseras på etnicitet till mer löst sammansatta nätverk av tonårspojkar och unga män med kriminella inslag. Det kan också leda till att man söker sig till grupper där man blir totalt underordnad och ger upp viktiga aspekter av sin personliga integritet.⁸ Exempel på det senare kan vara religiösa grupper och mer organiserade gängbildningar eller kriminella nätverk med stark inre social kontroll.

För att förstå varför en specifik grupp av tonårspojkar och yngre män använder våld kan en hypotes vara att de jämfört med andra yngre män och kvinnor i mindre utsträckning har positiva relationer till andra sociala nätverk som familj, skola, föreningar, kamratnätverk osv.⁹ En mindre grupp av ungdomar kan eller har inte möjlighet att hantera alienationsprocesser utan kan till och med känna en dubbel alienation. De känner alienation till polis, myndigheter och samhälle, men kan också komma i konflikt med övriga boende i området.

Generellt lär sig pojkar tidigt, till skillnad från flickor att uttryck för sorg, skam eller rädsla visar på svaghet, medan ilska uttryckt i form av fysiskt våld ses som styrka.¹⁰ Att tillgripa våld kan därför ses som en del av det maskulina. För att våld skall ses som ett alternativ vid en viss situation måste en relation kännetecknas av hög grad av misstro, missaktning, skam och konflikt. Det finns heller inte forum för att kommunicera eller uttrycka dem. Med andra ord finns en hög grad av alienation mellan pojkar, unga män och polis, och sannolikt också alienation till övriga samhället. Andra som lever under samma omständigheter och som inte heller har möjlighet att hantera alienationsprocesser, kan svara med andra reaktioner som till exempel självdestruktivt beteende. Problem med att hantera alienationsprocesser kan leda till att man fastnar i en negativ känslospiral av förnedring, skam och hämndbegär som kan pågå under lång tid.

⁷ Scheff, T och Retzinger, S (1991): *Emotions and Violence. Shame and rage in destructive conflicts*, Lexington Books Series on Social Theory

⁸ Scheff och Retzinger 1991:170

⁹ Jfr Hirschi, T (1974) *Causes of Delinquency*, Berkeley: University of California Press och Ring, J (2001) Sambanden mellan riskfaktorer och brott i Estrada, F & Flyghed, J, *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Lund: Studentlitteratur

¹⁰ Scheff, T (2003) Male Emotions/Relationships and Violence: A Case Study, *Human Relations*; 56:727-749

1.8 Olika former av våld

Oftast förknippas våld till enbart fysiskt våld som drabbar enskilda eller grupper av människor. Men våld kan också ses i ett bredare sammanhang. Den slovenske filosofen Slavoj Žižek problematiserar våldsbegreppet och menar att det kan bestå av tre olika former: subjektivt, symboliskt och systemiskt.¹¹ Det direkt synliga *subjektiva våldet* är det fysiska våld som har en tydlig aktör men också ett tydligt offer. Av de tre formerna är aktören egentligen bara synlig och tydligt identifierbar i det subjektiva våldet. *Symboliskt våld* finns inbäddat i språket och i meningsskapandet, på ett sätt som gör några tolkningar möjliga och andra inte. *Systemiskt våld* är följderna av ett ekonomiskt och politiskt system, dvs. samhällets struktur i global och lokal samverkan. Žižek menar att det subjektiva våldet först kan förstås mot bakgrund av det symboliska och systemiska våldet. Utifrån en sådan definition utövas våld på flera olika sätt, men det är först när det subjektiva våldet inträffar som det uppmärksammas och debatteras, sällan satt i relation till de andra våldsförhållandena. Med utgångspunkt i en sådan våldsdefinition kan något förenklat dåliga levnadsvillkor ses som uttryck för det systemiska våldet, social och territoriell stigmatisering som det symboliska och de öppna konflikterna mellan ungdomar och polis som det subjektiva.

Ekonomisk utsatthet, trångboddhet och barnfattigdom kan skapa grogrund för känslor av orättvisa, inte minst för tonåringar. Tillsammans med att ofta beskrivas som problem eller hot, och själv inte kunna se möjliga utvecklingsvägar läggs grunden för stark alienation. Eftersom människor inte är passiva "offer" för olika samhällsstrukturer utan handlande individer, utvecklar de mer eller mindre medvetet olika anpassnings- eller för den delen konfliktstrategier för att hantera eller reagera i sina livssituationer. Vid vissa tillfällen kan effekterna av de systemiska, symboliska och subjektiva våldsförhållandena vävas samman och ta sig våldsamma uttryck. Ibland riktas de mot polis och räddningstjänst.

¹¹ Žižek, S (2008) *Violence*, London: Profile Books Ltd

2. Därför kastar vi sten

”Välkommen till Ghattot, mannen. Ser du? Vi har inget att göra här”¹²

2.1 Egna motiv till att kasta sten

Hur kan då pojkars och unga mäns våldshandlingar i form av stenkastning och anlagda bränder förstås? Vilka skäl anger de själva för sitt handlande? I detta kapitel presenteras de orsaker som ungdomar anger för sitt agerande:

- Hata polisen
- Sysslolöshet och spänning

2.1.1 Hata polisen

Aggressioner mot polisen är ett av de mest framträdande motiven till stenkastningen som ungdomar ger. Vid samtal beskrivs polisens agerande mot ungdomar ofta som aggressivt och där vissa hävdar att de blivit slagna. Motsvarande åsikter förekommer också i reportage från olika tidningar.¹³ Hur utbredd denna uppfattning är, eller vilka händelser de grundar sig på är emellertid oklart. Helt klart är att för vissa ungdomar är hatet mot polisen en av de viktigaste drivkrafterna till att kasta sten mot dem. Och mot brandmän om det kan vara ett sätt att locka fram dem.

Även om det finns grupper av ungdomar som hyser starkt aggressiva känslor mot polisen delas de inte av alla. Som tidigare nämnts är det en liten grupp tonårspojkar och unga män som är aktiva vid konflikterna, medan många andra ungdomar och boende är starkt kritiska till dem. Samtidigt kan de i sin tur ge uttryck för misstro mot polisen. Vid samtal med mödrar om ungdomars berättelser om att polisen är hårda mot dem och använder fysiskt våld är det inget som de ifrågasätter. Uppgifter om att det förekommer polisvåld är känt i deras vardag. Även i samtal med män framstår polisen som en symbol för makt och gränssättning, men i lika stor utsträckning för maktmissbruk och trakasserier.

Polisens uppdrag innebär att de i många sammanhang får gå in som gränssättare där föräldrar, sociala nätverk, skola eller andra myndigheter inte fungerar. I den funktionen finns också rätten att bruka våld. Samtidigt kan denna rätt utövas på varierande sätt men också upplevas och uppfattas olika av dem som utsätts för den. Vid oroligheterna på Herrgården och i andra delar av

¹² Ur fältanteckningar 090315.

¹³ Se t.ex. *Sydsvenska Dagbladet* 081004 och *Skånska Dagbladet* 090423

Rosengård talar mycket för att motsättningen mellan polis och ungdomsgrupper är en av de viktigaste utlösande orsakerna till händelseutvecklingen. Bland många ungdomar finns en latent och stark aggression mot polisen som också fungerar som grundval för olika handlingar som att kasta sten, ägg, slangbomber osv. Vidare sätter olika händelser igång konfliktspiraler, där exempelvis ett polisgripande utlöser motreaktioner från ungdomar i form av bränder och stenkastning, och som polisen sedan kan få svårt att hantera utan massiva insatser.

2.1.2 Sysslolöshet och spänning

Ett annat vanligt förekommande motiv som nämns är sysslolöshet och spänning. Att inte ha något att göra, att det är spännande och roligt att anlägga bränder och konfronteras med polisen är ett återkommande tema. Det visas också under själva konflikterna där många skrattar och tycker det är spännande. Det finns ett spänningsmoment i agerandet där det också handlar om att komma undan. Den som lyckas bäst får också högre status. Så fort risken att gripas blir större, minskar motivationen till att anlägga bränder och kasta sten. Det finns också en oro för att familjen skall få veta att man deltagit och de konsekvenser det kan leda till. Att anlägga bränder och konfronteras med polisen kan ses som uttryck för en slags missriktad kreativitet. Att överskrida gränser eller ge sig på det "förbjudna" som att angripa räddningstjänst men främst poliser är lockande eftersom det ger utlopp för spänningssupplevelser och kreativt skapande. Sociologen Jack Katz menar att det finns spänningsmoment som kan uppfattas som spel, och där man på olika sätt skall lura motståndaren och klara av att genomföra en handling.¹⁴

2.2 Makt och kontroll

Utöver de motiv som ungdomar direkt uppger, kan det finnas andra mer underliggande orsaker som de inte själva sätter i samband med sitt agerande. Och som kanske bara gäller ett fåtal individer. Det kan exempelvis handla om att genom eget våld reagera på och hantera våld och missaktning i nära sociala relationer. Den tyske sociologen Ferdinand Sutterlüty studerar ett antal unga personer som begått upprepade våldsbrott.¹⁵ Han menar att flera i tidig barndom utsatts för våld och missaktning i familjen vilket upplevts som vanmakt och förnedring. I en andra fas utvecklas ett eget våldsutövande som leder till en känsla av att återfå makt och kontroll och därmed också en form av

¹⁴ Katz, J (1988) *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil*, New York, N.Y. : Basic Books, cop.

¹⁵ Sutterlüty, F (2004) "Was ist eine 'Gewaltkarriere'?", *Zeitschrift für Soziologie*, 33, 4:266-284 refererad i Heidegren, C-G (2009) *Erkännande*, Malmö: Liber

erkännande. Personen går från att vara offer till utövare. Det utvecklas en självbild där man får upprättelse, erkännande och respekt genom att utöva våld. Ett likartat synsätt finns också hos en del av de ungdomar som deltagit i oroligheterna.

2.3 Att bli synliggjord - mediers roll

Att bli synlig i medier är också ett motiv, och spelar en viktig roll i förhållande till ungdomarna. Att finnas med i medier eller visa upp sitt agerande genom dem i förhållande till andra är viktigt. Medier blir på så sätt en medaktör i händelseutvecklingen genom att de blir en form av temporära offentligheter där ungdomar kan visa upp sig. Att finnas med i medier blir också ett sätt att "bli någon", att få en självbild och identitet. Det blir ett erkännande av att man finns till.

2.4 Social ställning och dramaturgisk handling

Att anlägga bränder eller kasta sten kan också vara en handling som syftar till att visa upp sig i förhållande till andra. Det kan ske genom medier, men också genom att man agerar på platsen där händelserna utspelar sig, eller att tillsammans återberätta vad som skett. Dessa så kallade dramaturgiska handlingar kan både syfta till att markera en social ställning, men också till att utveckla en bild i förhållande till sig själv och till andra som deltar i händelserna. Det kan iscensättas ett "spel" i förhållande till polisen där andra blir en publik för det egna uppträdandet. Sannolikt kan bara de som nått en viss social status göra detta utan att bli anklagade för samarbete med polisen. Enligt samtal med polismän är de i sin tur mycket medvetna om dessa iscensättningar och kan på olika sätt "spela med", men det handlar samtidigt om att inte låta någon "växa sig för stor" utan att hålla rimlig distans. På så sätt kan agerandet ingå i ett strategiskt handlande från båda sidor. Från den yngre mannens sida kan det handla om att behålla sin auktoritet eller respekt inom gruppen. För poliserna kan det vara ett sätt att behålla situationen lugn och inte låta den övergå till att bli allt för hotfull.

En annan form av dramaturgiskt handlande kan utspela sig när yngre män anlägger bränder för att få polisen att ingripa och sedan kasta sten på dem. Svarar inte polisen trappar ynglingarna upp handlingarna genom att anlägga en ännu större brand. Om polisen inte agerar nu heller blir det ytterligare upptrappning. På så sätt utvecklas ett provokativt spel för att få polisen att ingripa.

2.5 Levnadsvillkor och orättvisa

Förutom att berätta om varför de kastar sten och anlägger bränder, sätter ungdomar också in sina handlingar i ett bredare samhällsperspektiv. De tar

upp aspekter som mer allmänt handlar om deras livssituation och levnadsvillkor. Det har att göra med de sociala, ekonomiska och politiska villkor som de lever under sett i relation till hur de upplever att andra har det.

Ungdomarnas syn på Rosengård är sammansatt. Å ena sidan är ungdomarna positiva till de flesta miljöer, såsom skolan, gårdarna och samma sak gäller även fritidsgården. Å andra sidan uttryckte de en negativ syn på området. Många gånger jämför ungdomar Rosengård med andra städer och bostadsområden som ofta väljs att kallas för svenska områden. Det egna området kan mer metaforiskt liknas vid amerikanska bostadsområden.

Skolan är en av de viktigaste plattformarna för att ungdomar skall kunna utveckla den kompetens som krävs för att få ett fotfäste på en arbetsmarknad. Både faktiska förhållanden och den bild som ges av skolan blir därför betydelsefulla. Många ungdomar presenterar en dubbel bild av skolan där man både kan uppskatta lärare och skola men samtidigt ha en negativ syn. De vet att endast en minoritet blir behöriga till gymnasiestudier och att skolorna får kritik för resultaten. Många ungdomar uttrycker därför en pessimistisk syn på sin framtid och att det finns en orättvisa i samhället. En del pojkar ser kriminalitet som ett alternativ, och det finns en romantiserad bild som inte sällan är inspirerad av amerikanska förhållanden.

3. Konflikt- och mediespiraler

”Jag är 16 år gammal och jag erkänner jag är kriminell. Det var jag inte innan. Men det finns inget annat, mannen. Alla är det här. Ja, jag är liten, du ser. Folk tror inte jag kan göra nåt. Men jag kan bråka.”¹⁶

Konflikter kan starta av olika anledningar, men ofta finns det utlösande händelser som inte rapporteras av medier. Och inte sällan sker det efter olika polisingripanden. Bränder kan också anläggas på grund av sysslolöshet där känslan av leda kan fungera utlösande men sedan trappas upp och bli mer omfattande.

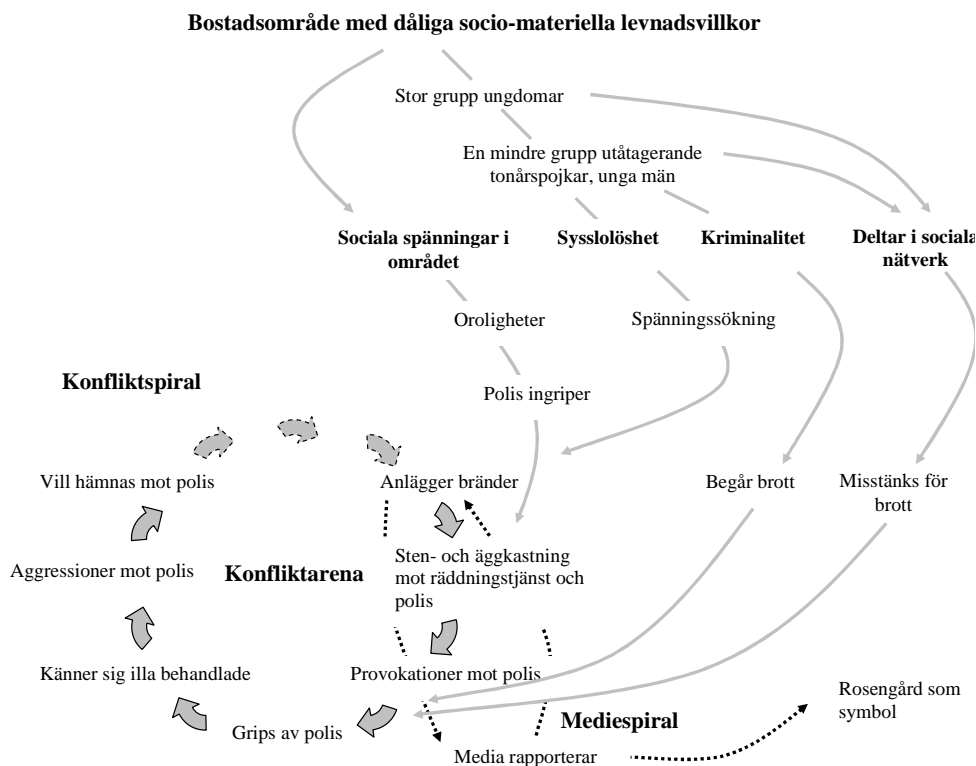
Ett händelseförlopp kan se ut som följer: På kvällen sätter någon fyr i en sopcontainer eller sophus och Räddningstjänsten får larm om att det brinner. Då räddningstjänsten kommer till platsen attackerar brandmännen med stenar eller ägg. De retirerar och avvaktar till polis kommer dit. Då de anländer blir de också attackerade. De kan avvakta eller om branden verkar bli allvarlig ingripa genom att spärra av området runt brandplatsen. De som kastar sten gömmer sig. Räddningstjänsten släcker branden. Media har tidigare anlänt och är närvarande under stora delar av händelseförloppet. Många människor från bostadsområdet kommer till platsen som åskådare. Polis griper senare under kvällen några ungdomar som misstänks ha anlagt branden. Ungdomarna blir släppta lite senare men hävdar att de blivit illa behandlade av polisen. Dagen därpå samlas en större grupp ungdomar efter en sms-kedja. De antänder en sopcontainer och Räddningstjänst och polis larmas och media anländer på nytt. Konflikten trappas upp och om den blir mer omfattande antänds däck eller släpkärror. Polis mobiliserar fler styrkor och medieintresset blir större. Förloppet kan då bli långvarigt och vara under flera dagar.

En utlösande händelse kan på så sätt leda till en konfliktspiral där handling leder till konsekvens som leder till mothandling som leder till ny handling osv. I figur 1 presenteras översiktligt ett händelseförlopp och orsaker till start av konfliktspiraler. Figuren baseras på utvecklingen i Herrgården och är därför empiriskt baserad utifrån detta bostadsområde, men vissa inslag har sannolikt generell giltighet och kan vara tillämplig även för andra områden.

Utgångspunkten är ett bostadsområde som har en stor grupp ungdomar och, där levnadsvillkoren är och upplevs som sämre och mer orättvisa jämfört med andra områden och stadsdelar. I bostadsområdet finns många som känner

¹⁶ Ur fältanteckningar 090326

frustration över sin livssituation, och där särskilt en mindre grupp tonårspojkar och yngre män känner stark aggression mot polisen. Orsakerna till detta kan vara att de gripits vid oroligheter i området, att de anlagt bränder, att de begått eller misstänkts för brott, att de varit närvarande vid polisingripanden, att de rutinmässigt blir stoppade av polisen, att de vistas på "fel platser" eller umgås med personer som misstänks för kriminella handlingar. Vid polisingripanden har de känt sig illa behandlade vilket leder till aggressioner och vilja till hämnd. Denna känsla kan de bära med sig under lång tid, för att vid vissa situationer leva ut den genom att anlägga bränder, kasta sten eller ägg, skjuta raketer, kasta smällare eller begå andra handlingar som främst är riktade mot polisen.

Figur 1 Konflikt- och mediespiraler

Då media rapporterar om händelserna läser eller ser ungdomarna vad som skrivs eller visas på TV. De är medvetna om vilka som är journalister eller fotografer och har ofta en uppfattning om de är "bra" eller "dåliga". På så sätt startar en process där ungdomarna blir synliggjorda och bekräftade både individuellt och som grupp. Man blir någon, även om det sker genom handlingar som framställs som negativa i medier. På så sätt utvecklas en mediespiral där medier och ungdomar ömsesidigt påverkar varandra. Medier rapporterar om dramatiska händelser och ungdomarna blir synliggjorda genom dem. I en parallell medieprocess konstrueras eller förstärks bilden av Herrgården men främst hela Rosengård som en farlig, annorlunda och främmande plats. Trots den omfattande mediebevakningen förekommer sällan att de boende mer organiserat kan uttrycka sina tankar eller känslor om situationen. Processen kan leda till en territoriell stigmatisering av området, samtidigt som stora delar av befolkningen anonymiseras och osynliggörs.

Det som väcker uppmärksamhet är de direkta och fysiska våldsytringarna, dvs. det subjektiva våldet. Men som diskuterats tidigare måste våld och konflikter ses i ett bredare samhällsperspektiv och mot bakgrund av det symboliska och systemiska våldet. Som jämförelse har kravallerna i de franska förorterna 2005 av många forskare och intellektuella definierats som politiska. Enligt Žižek var de emellertid inte politiskt initierade och kan inte betraktas som motstånd. Istället bör kravallerna tolkas som ett krav på erkännande. De som drabbades av bilbränderna var boende i området, inte de välbärgade medborgarna. Det fanns ingen djupare mening i ungdomarnas handlande enligt Žižek, utan kravallerna var i första hand ett sätt att uttrycka missnöje och göra sig synlig.

Att genom våld ta kontrollen över en plats, kan också ge en känsla av upprättelse. Det kan vara en förklaring till att ungdomar uttrycker stolthet över att poliser upplevs bli skrämnda, och att konflikterna beskrivs som spännande och t.o.m. roliga. Genom våldet blir de synliggjorda och kan samtidigt få en känsla av revansch och upprättelse.

4. Plats och grannskap

”Rosengård är jättefint och det är bästa platsen i hela Malmö, tror jag.”¹⁷

4.1 Platsens betydelse

Om alienationsprocesser kan vara en viktig förklaring till varför vissa grupper av tonårspojkar och yngre män känner starka aggressioner mot polisen, finns det andra förklaringar till varför våld utövas inom ett specifikt geografiskt område. Känslan av alienation och skam kan också knytas till en plats om den framställs på ett negativt sätt av exempelvis media, om man blir illa bemött på grund av att man bor där och tvingas försvara den i olika sammanhang. Boende kan dessutom tvingas förhålla sig till negativa förväntningar om hur platsen och hur de själva förväntas vara. Ett vanligt fenomen är att man inte uppger sin bostadsadress om man bor i ett s.k. belastat område. Precis som att relationsbaserade skamkänslor kan övergå i våld, är det troligt att skamkänslor knutna till en plats också kan göra det.

4.2 Plats och makt

Men det finns även andra aspekter knutna till plats och makt. Vid studiens genomförande fanns på Herrgården och Rosengård både mer löst sammansatta nätverk och mer organiserade gängbildningar med tonårspojkar och unga män. De kännetecknades i varierande grad av lojalitet och sammanhållning och en kultur av att inte ”tjalla”. Det gäller även våld som riktades mot dem själva från andra grupperingar. Detta förhållande pekar mot att det finns andra och mer informella sätt att utöva informell kontroll och att skipa egen ”rättvisa” inom och mellan grupperna.

I vilken utsträckning denna ”kultur” även gäller för mer breda befolkningsgrupper är oklart, men svårigheterna att hitta personer som anmäler händelser eller ställer upp som vittnen pekar på det. Det kan också peka på en rädsla för de här grupperingarna från den övriga befolkningen, eller att man inte räknar med att få tillräckligt skydd från polisen om man nu skulle vittna eller anmäla någon. Det har med andra ord skapats ett maktvakuum kring delar av det offentliga eller halvoffentliga rum där nätverk av tonårspojkar och unga män, men även mer organiserade gäng under perioder kan ta över och kontrollera det. Konflikter med polisen kan därför handla om

¹⁷ Fokusgruppsintervju med kvinnor.

vem som har makten över delar av det offentliga rummet. På en del av Rosengård utvecklades under senare delen av 2009 en kamp om begränsade områden som omfattade det lilla grannskapet (närmast bostaden) och den lokala offentligheten (det som finns utanför det lilla grannskapet) och mellan delar av befolkningen och vissa ungdomsgrupperingar.

4.3 Grannskap som inte fungerar

Om grupper av tonårspojkar och yngre män kan ta över platser eller delar av det offentliga rummet pekar det på att grannskapet inte fungerar. Viktiga funktioner som social kontroll, förmåga att gemensamt lösa problem, samspel mellan boende, fastighetsägare och myndigheter, likväl som samarbete mellan olika myndigheter fungerar dåligt. Det kan leda till svårigheter att bygga både nära och informella relationer som mer formella. Orsaker till dessa förhållanden kan vara hög omflyttning, där man flyttar från ett ekonomiskt utsatt område så fort det ges möjligheter.

Enligt kriminologen Robert Bursik kan en snabb befolkningsutveckling och heterogen befolkning leda till svårigheter att upprätthålla social kontroll i ekonomiskt utsatta områden av tre skäl: 1) Det är svårt att upprätta mer institutionaliserade former av intern social kontroll då människor är beredda att flytta så fort tillfälle ges; 2) Framväxten av primära relationer som utgör stommen i informella nätverk för grannskapskontroll är mindre sannolika då lokala nätverk är i ständig förändring; 3) Heterogenitet eller olikheter hämmar kommunikation och försvårar därför möjligheterna att lösa lokala problem och uppnå gemensamma mål.¹⁸

4.4 En analysmodell

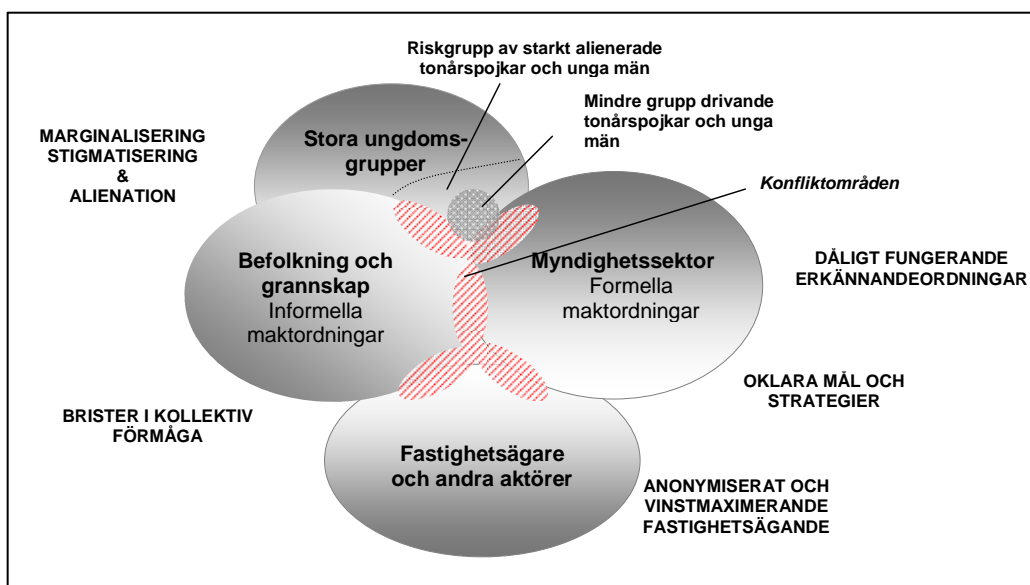
Avslutningsvis vill vi i detta kapitel summera vår studie i en modell som sätter olika aktörer och sociala förutsättningar i relation till händelserna i Herrgården och kanske andra likartade områden. I konflikterna utkristalliseras fyra huvudsakliga aktörsgrupper. Den första utgörs av en *befolkning* med heterogen bakgrund som lever under dåliga socio-materiella levnadsvillkor i ett socialt och territoriellt stigmatiserat område. En del av de boende ser bostadsområdet som ett transitområde. Grannskapet kännetecknas av oklara och periodvis konkurrerande sociala maktordningar, oklar social kontroll och oklar kollektiv förmåga. I området bor också en stor grupp *ungdomar*. De upplever sig ha dåliga eller osäkra utvecklingsmöjligheter. En aktiv grupp tonårspojkar och yngre män känner stark alienation till samhället och är drivande i konflikterna med polis och räddningstjänst. *Myndigheterna* är främst representerade av

¹⁸ Bursik, R J (1988) Social Disorganisation and Theories of Crime and Delinquency: Problems and Prospects, *Criminology*, 26: 519-551

polis, räddningstjänst, skola och socialtjänst. De har olika uppdrag och även om de försöker samarbeta, så har de grundläggande olika funktioner i samhället. Relationer mellan befolkning och myndigheter präglas av dåligt fungerande erkännandeordningar. Den fjärde aktörgruppen är *fastighetsägarna* som skiljer sig åt vad gäller synen på fastighetsägande och förvaltning där vissa prioriterar kapitalförvaltning och vinstmaximering. De kan underlåta att utföra nödvändigt underhåll som i förlängningen skapar osunda boendemiljöer. Därutöver finns andra aktörer som olika föreningar som kan fungera stödjande för enskilda individer men också vara stödjepunkter för familjer och grannskap.

Mellan dessa aktörsgupper kan fem konfliktområden identifieras där systemiska, symboliska och subjektiva våldsformer i varierande grad kan ingå. Det första är konflikterna mellan grupper av tonårspojkar och unga män, och polis respektive räddningstjänst. Den andre är mellan samma ungdomsgrupper och de övriga boende i området. Den tredje är mellan boende och myndigheter. Den fjärde är mellan boende och vissa fastighetsägare och slutligen den femte mellan myndigheter och några av fastighetsägarna.

Flera av konflikterna kan tolkas som att det finns oklara sociala kontrakt både inom befolkningen men också i relation till myndigheter och fastighetsägare. De boende har inte heller tillräckligt med förtroende för rättsväsendet vilket gör att de inte anmäler förseelser eller vittnar. Vidare kan det finnas flera både formella och informella maktordningar på området som periodvis bekämpar varandra. Vissa manliga ungdomsgrupper tar under perioder över delar av det offentliga rummet och kommer i konflikt med befolkning, polis och räddningstjänst. Befolkningen å sin sida har inte tillräcklig kollektiv förmåga eller styrka för att lösa konflikterna på egen hand. I nästa kapitel presenteras några, som vi ser det, viktiga utvecklingsområden för att kunna hantera konflikter och problem på områden som Herrgården.

Figur 2. Sammanfattande figur av aktörer och konfliktarenor.

5. Några utvecklingsområden

”Jag tror att mina barn är de nya svenskarna. Man måste ge dem en chans... de behöver nya chanser.”¹⁹

5.1 Utvecklingsområden

Konflikter och stenkastning är bara symptom på större samhällsproblem. Det har redan många påpekat förut. Samtidigt finns det stora svårigheter att finna lösningar. I andra länder, som exempelvis Frankrike, har utvecklingen pågått under en längre tid, utan att mer omfattande och verkningsfulla lösningar har utvecklats. Samtidigt har bostadsområdena förändrats dit allt fler med annan etnisk bakgrund än majoritetssamhället hänvisas. För många av dess invånare har det också visat sig vara svårt att komma från dessa områden. Det skapas en inlåsnings effekt bl.a. genom försämrade transporter. I Sverige har utvecklingen inte gått lika långt, och därför finns det all anledning att följa och utvärdera det arbete som bedrivs både i Sverige men också i länder som Frankrike och Storbritannien. Nedan följer några utvecklingsområden som kan vara viktiga att diskutera.

5.2 Bekämpa marginalisering

Städer som Malmö skiljer sig drastiskt från hur staden såg ut för 30 år sedan. I likhet med många andra städer håller den traditionella industristaden på att ersättas av något annat, men som ännu inte har hunnit få en tydlig form. Det saknas en gemensam förståelse eller ”berättelse” av vad den postindustriella staden är, kan och bör vara. Ett centralt problem i denna omvandling är hur marginalisering i olika former kan bekämpas. Ett första grundläggande problem är den diskriminering som sker på arbetsmarknaden genom utsortering på grund av härkomst, namn, ålder, kön osv..²⁰ Många har stora kompetenser som inte tas tillvara, och ibland finns det orimliga språkkrav på arbeten som inte kräver det. Problemet ligger inte i att människor inte vill arbeta, utan att de inte släpps in på arbetsmarknaden, att de blir fast i projektanställningar. Likaså finns det betydande svårigheter att utveckla eget företagande jämfört med en del andra länder. Ett andra problem är synen på arbete och möjligheter till lönearbete. I likhet med det traditionella

¹⁹ Fokusgruppsintervju med kvinnor.

²⁰ ILO (2006) SYNTHESIS REPORT, *Discrimination against native Swedes of immigrant origin in access to employment - Research study on Stockholm, Malmö and Gothenburg.*

industrisamhället är lönearbetet normerande och de flesta åtgärder som görs syftar till att utveckla individers kompetenser för att de skall få "fotfäste" på den "ordinarie" arbetsmarknaden. Men kan det utvecklas en annan syn på arbete där allt det som görs inom andra sektorer också kan räknas in? Kan lokala ekonomier utvecklas som ger fler möjligheter till arbete, och vilka möjligheter finns att utveckla sociala ekonomier där arbetet inom dessa blir lika högt värderat som på den "ordinarie" arbetsmarknaden? Nya former av lokala ekonomier ställer också krav på stadens utformning, och hur bör bostadsområden utformas som stimulerar en sådan utveckling? Hur kan kreativiteten hos gamla och nya aktörer lockas fram för att lösa dessa problem i "kunskapsstadens utkanter"? Vilka former av riskkapital behövs för att stimulera utvecklingen av denna typ av sociala innovationer, samtidigt som möjligheterna att finna arbete i andra delar av staden måste stimuleras? Ett annat problem handlar om att de sociala trygghetssystem som finns idag är utvecklade för det traditionella industrisamhället med tanke på kortare omställningsperioder vid tillfällig arbetslöshet. De är inte avsedda för långvarigt ekonomiskt försörjningsstöd. Kraven på att hålla kostnader nere leder till att många myndighetspersoner lätt hamnar i situationer där det mer handlar om social kontroll än att stödja individers utvecklingsmöjligheter. Hur skall behovet av långvarigt försörjningsstöd hanteras och kan det relateras till andra former och en annan syn på arbete?

Ett annat centralt utvecklingsområde är det som handlar om kunskapsutveckling och lärande. Många föräldrar och elever väljer idag bort skolor som de inte anser hålla tillräcklig hög kvalitet, eller ser som mindre lämpade av andra skäl. Resultatet blir skolor där många av eleverna inte lever upp till de krav som ställs. Det behövs utvecklingsarbete för hur dessa elever skall stöttas och det gäller inte bara innanför skolans väggar. Minst lika viktigt är det stöd som de kan få utanför skolan. Hur kan stödjande nätverk byggas upp utanför skolan som bygger på ungdomars förutsättningar och ger dem trovärdiga utvecklingsvägar? Kanske handlar det om att förändra synen på kunskap och lärande och mer anpassa det till nya generationers behov. Då handlar det mer om att utgå från de kompetenser som många elever har men som inte bedöms.²¹ Ungdomar skall inte behöva uppleva att de inte har några utvecklingsmöjligheter innan ens vuxenlivet har börjat. Målet måste vara att alla skall se och få möjligheter till personlig utveckling och egen försörjning. Här kan företag, organisationer och högskolor ge viktiga bidrag genom att förmedla kontakter, initiera aktiviteter eller delta i andra verksamheter för att visa på och ge möjligheter till personlig utveckling.

Ett tredje utvecklingsområde inom marginalisering är den selektion som sker på bostadsmarknaden. Forskning visar att diskriminering på bostads- precis som på arbetsmarknaden sällan är resultat av enskilda fel eller missöden utan beror på mer rutinmässiga handlingar och kan därmed ses som uttryck för

²¹ Se t.ex. Stigendal, M (2004) *Framgångsalternativ. Mötet i skolan mellan utanförskap och innanförskap*. Lund: Studentlitteratur

sociala strukturer. I en nyligen redovisad studie från Diskrimineringsombudsmannen visas att diskriminering oftare förekommer på hyres- än på bostadsrättsmarknaden, och att etnisk tillhörighet är mer diskriminerande än andra faktorer som t.ex. kön eller sexuell läggning.²² Diskrimineringen tycks vara direkt kopplad till människors ekonomiska bärkraft vilket innebär att människor som på grund av bristande resurser hänvisas till hyresmarknaden är speciellt sårbara. Att bekämpa diskrimineringsmekanismer på bostadsmarknaden handlar både om att synliggöra och förändra enskilda individers föreställningar och handlingsmönster som att förändra bostadsföretags rutiner och arbetssätt.

Ett fjärde utvecklingsområde för att bekämpa marginalisering är att öka människors möjligheter till makt och inflytande. Redan idag finns t.ex. framgångsrika exempel på självförvaltningsformer som skulle kunna öka boendes inflytande över den egna närmiljön. Likaså skulle olika former av demokratiexperiment kunna leda till att både känslan och det reella engagemanget ökar för att delta i det politiska systemet på kommunal, regional och nationell nivå.

5.3 Bekämpa stigmatisering

Olika former av stigmatiseringsprocesser fungerar som utpekande för hela bostadsområden och befolkningsgrupper. Det finns en tendens att medier betonar mer sensationella och dramatiska händelser framför vardagshändelser. Många boende och de som arbetar i områdena känner ofta inte igen sig. Att försöka ändra mediers arbetssätt är sannolikt inte möjligt. En första åtgärd är därför istället att minska grogrunden för de dramatiska rapporterna genom att ta bort förutsättningarna till att konflikter eller kriminalitet bland ungdomsgrupper kan växa sig starka. Andra åtgärder är att skapa motbilder genom exempelvis nya former av medier som på ett trovärdigt sätt skildrar viktiga lokala frågor. En tredje typ av åtgärder kan arbeta med att "ladda om" namn på bostadsområden och stadsdelar och ge dem mer positiva associationer. Och kanske främst motarbeta bilden av det annorlunda och inkludera dessa områden i föreställningen om staden i sin helhet, en slags normalisering. Detta är Sverige som det ser ut idag. Ett sådant arbete pågår redan idag genom idrotten och andra förslag på att lokalisera statusfyllda verksamheter till olika stadsdelar eller att satsa på förtätning och blandning av boendeformer.

²² Diskrimineringsombudsmannen (2010) *Diskriminering på bostadsmarknaden*, LED 2009/268, Redovisning av regeringsuppdrag IJ2009/1834/DISK

5.4 Satsa på barn och ungdomar

Barn och ungdomar är en dominerande grupp på områden som Herrgården och Rosengård. I rapporten visas att vissa ungdomar upplever sysslöshet som en faktor bakom att anlägga bränder. Även framöver kommer ungdomar att vara en stor grupp och det är centralt att ta vara på alla de kompetenser som finns och som kan utvecklas hos dem. Därför behövs satsningar för att ge ungdomar utvecklingsmöjligheter. I många fall kan de få värdefulla erfarenheter genom att själva få ta ansvar för att utveckla olika verksamheter. Att vara med och starta och utveckla en fritidsgård är ett exempel. Andra kan vara att delta i verksamheter hos räddningstjänst eller andra organisationer.

5.5 Utveckla den kollektiva förmågan

Kollektiv förmåga innebär att människor kan sluta sig samman för att lösa bestämda uppgifter. Idag finns säkert denna förmåga inom många områden men har visat på tydliga brister vad gäller att hantera konflikter. Det har inte funnits en lokalt fungerande motkraft som har kunnat hindra eller stoppa dessa. Att utveckla en lokal kollektiv förmåga hänger samman med att tydliggöra och jämka olika sociala ordningar, och att få olika former av social kontroll till att fungera. Att utveckla en kollektiv förmåga hänger intimt samman med att utveckla lokalt ledarskap och stabila sociala nätverk liksom att stärka olika former av sociala band som t.ex. mellan vuxna och barn och mellan föräldrar och skola. Hur kan ungdomsgrupper stödjas och skall det vara olika arbetssätt för flickor respektive pojkar? Att ta tillvara och stimulera ”underifrån kommande” initiativ kan vara en väg, liksom det som tidigare nämnts avseende självförvaltning och nya demokratiformer. Även polis, andra myndigheter och inte minst fastighetsägare kan utveckla strategier för att stödja framväxten av lokala sociala nätverk. Finns det andra sätt att organisera polisens verksamhet så att långsiktiga relationer i närsamhället kan utvecklas? En grundläggande förutsättning är att det skapas arenor för möten liksom att människor bor kvar i området under längre perioder.

5.6 Utveckla fungerande erkännandeordningar

Ett fungerande civilsamhälle kräver fungerande relationer mellan befolkning och myndigheter. Många av dem som intervjuats i projektet uttrycker misstro mot myndigheter och känner sig utsatta för det som kan kallas för misskännande. Ett viktigt utvecklingsområde handlar därför om hur relationer mellan myndigheter och befolkning kan utvecklas och förbättras, och särskilt mellan tonårspojkar, yngre män och polis. Idag saknas fungerande erkännandeordningar där relationer bygger på ömsesidig respekt. En stor utmaning är att diskutera och komma fram till hur dessa erkännandeordningar eller sociala kontrakt skall se ut framöver. Vad krävs av förändrat polis- och myndighetsarbete och vad krävs av befolkningen, samt inte minst hur skapas former för respektfulla samtal där gemensamma lösningar kan diskuteras? En

viktig uppgift är att utveckla polisens arbetssätt i relation till vissa ungdomsgrupper. Att skapa en förståelse för polisarbetet genom exempelvis att bygga relationer till elever och grundskolor, samtidigt som polisen självkritiskt värderar sitt arbetssätt i förhållande till vissa grupper kan vara en väg.

5.7 Gemensamma mål och strategier

I Sverige har insatser gjorts i de så kallade miljonprogramsområdena under olika perioder. Svagheten med dem har varit projektkaraktären där pengar skjutits till under avgränsade tidsperioder. Satsningarna kan ha medverkat till ytterligare stigmatisering av olika bostadsområden eftersom geografiskt urskiljbara satsningar kan medverka till att behandla symptom, men inte att förändra en grundläggande ojämlikhet. Ett annat problem har sektorsavgränsningen varit där det funnit svårigheter att samverka mellan olika aktörer, även om försök har gjorts för att överbrygga dem. Alla verkar vara överens om att det framöver handlar om att arbeta långsiktigt och sektorsövergripande, men samtidigt är det oklart hur detta arbete skall bedrivas på bästa sätt. Hur formuleras genomtänkta och realistiska målbeskrivningar på kort, medellång och lång sikt? Hur involveras och samarbetar olika aktörer även utanför myndighetssfären?

5.8 Goda levnadsvillkor och långsiktigt ägarskap

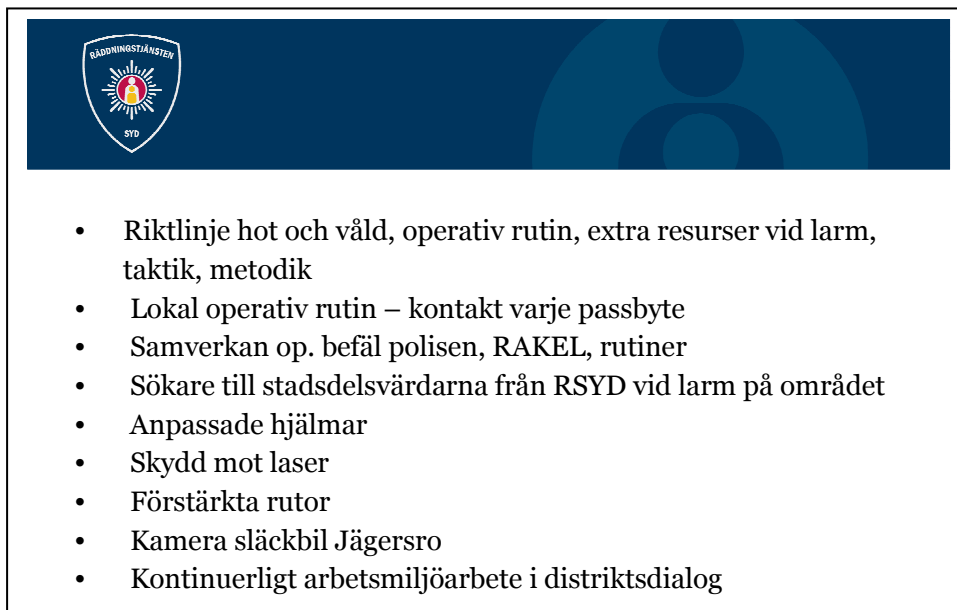
I bostadsområden som Herrgården har underhåll av vissa fastigheter varit eftersatt under många år. Att rusta upp dessa är viktigt, samtidigt som en stor ombyggnad av miljonprogramsområdena är på väg. Om möjligt kan en förtätning ske med nya bostäder och med varierande upplåtelseformer. Om områden blir mer attraktiva kan förhoppningsvis även omflyttningen minska och mer långsiktigt stabila sociala nätverk utvecklas. I detta arbete har fastighetsägarna en central roll. För det krävs att de orienterar sig mot ett långsiktigt ägarskap och större samhällsansvar.

5.9 Vad kan räddningstjänsten göra?

Brandmän är de som utsätts för stenkastning eller får ta hand om anlagda bränder som används i konflikter med polis. Vilka möjligheter har då räddningstjänsten att hantera och förebygga dessa händelser?

5.9.1 Att arbeta utifrån en värdegrund

Att brandmän utsätts för stenkastning har för många inneburit en chockartad upplevelse och där självbilden fått sig en törn. Att inte kunna utföra sitt redan svåra arbete utan risk för hot eller attacker har också blivit ett arbetsmiljöproblem. Därför är det viktigt att både med tekniska åtgärder och

Figur 3. Exempel på förebyggande operativa åtgärder vid Jägersrodistriktet, Räddningstjänsten Syd. Källa: Attila Jensen 110513

förbättrade rutiner minimera riskerna för att bli skadade, men också ha en beredskap på hur man som enskild och i grupp kan och bör agera vid hotfulla situationer. För att kunna hantera sådana händelser med professionalitet är det viktigt att det finns en gemensam och genomdiskuterad värdegrund som ligger till grund för hur man bör agera.

5.9.2 Akuta situationer

Fortfarande är det relativt få brandmän som utsatts för stenkastning eller allvarliga hot. Hos en del räddningstjänster finns det värdefulla erfarenheter av hur brandmän och fordon kan skyddas, vilka regler som gäller och nyttan av kameraövervakning, hur man bör agera vid hotfulla situationer, när och hur man bör använda brytpunkter osv. Vissa har också internationella kontakter och erfarenheter som är viktiga. Dessa erfarenheter bör sammanställas och spridas på ett effektivt sätt.

5.9.3 Förebyggande arbete

Det viktigaste arbetet är emellertid det förebyggande och kan knytas till visionen om ett olycksfritt samhälle. Betydelsen av *hembesök* kan inte nog understrykas. De har inte bara en effekt för att minska risken för brand eller olyckor utan även för att skapa tillit och förtroendefulla relationer till de boende. Räddningstjänsten blir en symbol och representant för myndigheter och kan på så sätt medverka till att utveckla de sociala kontrakt som inte alltid fungerar. En viktig kompetens i detta sammanhang är den interkulturella. Många gånger träffar räddningstjänstens personal boende med ursprung utanför Sverige och med andra erfarenheter av myndigheter. Att utveckla en interkulturell kompetens är en viktig uppgift för många räddningstjänster.

- Station Rosengård invigning 20 mars 2009, öppen station
- Rekryterat från ESF projekt – mångkulturell bakgrund höst 2009 ,
lärlingsprojekt 2011
- Hembesök koncept Herrgården 2010 - över 2000 hushåll
- Infocenter Varda på Herrgården 2010
- Skolinformation åk 8 samtliga Rosengårdsskolor samt punktinsatser
- 2 när brandmän, vuxen närvaro på högstadieskolorna Rosengård
- BSV bla sommarprogram
- RISK, Räddningstjänst i samarbete med kidsen
- SFI – steg 2: efter SFI besöker gruppen station Jägersro för informella möten
med brandpersonalen
- Omvärldsanalys/Studieresor tex England 2008 och 2009 med distriktets
personal
- Nätverk/samverkan:
 - SSP (+RSYD)
 - Områdesprogram
 - Fredagsmöten stadsdelen - örat mot marken
 - SMS-kedja bestående av vuxna frivilliga i stadsdelen
 - Forskningsarbete i samarbete med Malmö Högskola

Figur 4. Exempel på förebyggande arbete vid Jägersrodistriktet, Räddningstjänsten Syd. Källa: Attila Jensen 110513

Även det *områdebaserade* arbetet bör kunna utvecklas och syfta till att både bygga goda relationer med fastighetsägare men också stärka den kollektiva förmågan hos de boende. Här kan kanske nya samarbetsformer utvecklas där boende mer organiserat tar ansvar för sitt område som också inkluderar förebyggande brandskydd. I vissa områden fungerar självförvaltning som en bra modell att bygga vidare på. I andra kan det utvecklas andra samarbetsformer.

Det uppsökande arbetet på *fritidsgårdar* och *skolor* är en annan viktig uppgift. Kanske behöver det ses över för att bättre möta dagens ungdoms- och elevgrupper. I vissa bostadsområden kan det vara värdefullt att det är samma brandmän som kommer till skolorna som också deltar vid utryckningar. På så sätt blir räddningstjänstens personal inte anonym utan någon som man träffat och fått ett ansikte till. Ett annat alternativ är att varje skola får en särskild brandman som besöker dem regelbundet och inte bara under lektionstid. Att besöka skolor efter eventuella incidenter kan också vara en metod att pröva. I Göteborg arbetar räddningstjänsten med vissa skolor för konsekvenslektioner efter inträffade händelser. De arbetar också med konsekvensamtal med elever där en förutsättning är att föräldrar eller motsvarande är med. Dessutom skall kurator eller skolsköterska delta för att fånga upp de signaler som kommer

fram och med sin kunskap följa utvecklingen kontinuerligt. Erfarenheter från Herrgården visar att det inte fanns forum där elever kunde diskutera de inträffade händelserna under ledning av någon vuxen. Det är viktigt att snabbt reagera och diskutera problemen för att inte händelserna skall trappas upp.

5.9.4 Speciella målgrupper

Ofta är det ganska små grupper av tonårspojkar som kan bli drivande i konflikter med brandmän och polis. Sedan flera år tillbaka finns det exempel på hur räddningstjänster samarbetar med skola och föräldrar för att försöka fånga upp både pojkar och flickor. Även polisen arbetar med försök att bygga relationer med skolor och vissa ungdomar. Detta arbete bör utvärderas och utvecklas. Ju tidigare man kan fånga upp dessa ungdomar och ge dem goda rollmodeller eller visa på möjliga utvecklingsvägar desto bättre. Här bör också skola, socialtjänst, polis och räddningstjänst kunna samarbeta bättre.

5.9.5 Samverkan med andra aktörer

Samarbete och samverkan med andra aktörer kan också ske på andra sätt. Fastighetsföretag och skolor har tidigare nämnts. Kommunala verksamheter och föreningar är andra viktiga aktörer. För att ta ett brett angreppssätt i arbetet med bostadsområden eller stadsdelar kan gemensamma och områdesbaserade risk- och sårbarhetsanalyser vara ett arbetssätt. Genom att många aktörer gemensamt identifierar och värderar olika typer av risker samt bedömer förmågan att hantera dem, utbyts erfarenheter och utvecklas ny kunskap som kan omsättas i handlingsprogram och praktiskt arbete.

5.10 Avslutning

Sverige och svenska städer genomgår i likhet med andra länder grundläggande förändringar. Internationalisering och globalisering är två av de centrala drivkrafterna. Denna omvandling påverkar befolkningsgrupper och bostadsområden på olika sätt. I vissa fall uppstår sociala konflikter som skakar om och förändrar invanda föreställningar. Detta är historiskt sett inte något nytt. Successivt kommer nya förhållningssätt och arbetsformer att växa fram som försöker att behärska och lösa problemen. I detta arbete kommer inte minst räddningstjänst och andra så kallade blåljusmyndigheter att spela en viktig roll.

Bilaga 1: Diskussionsfrågor till rapporten och dokumentärfilmen *Det är inte stenarna som gör ont – en film om möten och förändring*

Utgå gärna från den värdegrund som utvecklats inom organisationen.

1. Vad i rapporten och i filmen kan du se som påverkar eller återspeglar er värdegrund och socialt förebyggande arbete? Hur upplever du (som individ, i din yrkesroll, för din organisation) de här förändringarna i samhället? Känner du igen dem? Om ja, på vilket sätt har du ställts direkt inför dem?

2. Hur kan jag och vi i vår organisation arbeta mer förebyggande? Vilka är målgrupperna? Hur kan vi arbeta i förhållande till dem? Vilka problem kan vi se och hur kan vi lösa dem?

3. Hur behöver jag och min organisation kompetensutvecklas för att möta de nya behov som finns idag?

4. Ge tre förslag på kort respektive lång sikt som jag och min organisation behöver arbeta med.

På kort sikt:

På lång sikt:

